

2. Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині ХХ ст. (1945-2000 рр.) – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 250 с.
3. Ківень В., Коржов В. Викладачі вузів: соціологічний портрет. – Донецьк, 201. – 200 с.
4. Романець Л.М. Соціально-побутові умови освітян Вінниччини в 1944-1958 рр. // Наукові записки вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Вип. XI. Серія: історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2006. – С.258-261.
5. Романець Л.М., Романюк І.М. Матеріально-побутові умови праці повоєнного учительства України // актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. наукові записки рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12. – Рівне: РДГУ, 2008. – С. 72-76.
6. Яновська О. Соціальна політика радянської держави в містах України в 1945-1953 рр. за свідченнями громадян (на матеріалах НКВС-КДБ УРСР) // України ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. 36. статей. – Вип. 9. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – С.326-324.
7. Кононенко В.В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.). Автореф. дис. ...канд. іст. наук. – Вінниця, 2004. – 19 с.
8. Красножон Н.Г. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943-1953 рр) // Автореф. дис. ...канд. іст. наук. – К, 2002. – 18 с.
9. Прохоренко О.А. Повсякденне життя науково-педагогічної інтелігенції України в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. ХХ ст. Дис. ...канд. іст. наук.: 07.00.01. – Київ, 2008. – 265 с.
10. Синецкий А.Я. Профессорско-преподавательские кадры высшей школы. –М.: Советская наука, 1950. – 185 с.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). – Ф.166. – Оп. 15. – Спр. 5. – 95 арк.
12. Вища школа Української РСР за 50 років. У 2-х част. (1917-1967) рр. – К.: Видавництво Київського університету, 1968. – Ч.2 – (1945-1967). – 539 с.

Романець Л.Н., Романюк І.М. ОПЛАТА ТРУДА НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПЕРВЫЕ ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ.

В статье предпринято попытку проанализировать состояние оплаты труда педагогических работников высших учебных заведений в первое послевоенное пятилетие.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, образование, оплата труда, социальное положение.

Romanets L. M., Romaniuk I. M. PAYMENT OF THE WORK OF SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL STAFF OF THE HIGHER-EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE FIRST POST-WAR YEARS.

The article tries to analyze the payment system of scientific-pedagogical staff of the higher educational institutions in five post-war years.

Keywords: higher educational institutions, education, payment of the work, social state.

УДК 061:94(477) «1991-1996»

К.І. Левчук

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ У СОЦІАЛЬНОМУ ЗАХИСТІ ПОСТТРАЖДАЛОГО ВІД ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ НАСЕЛЕННЯ (1991–1996 РР.)

У статті досліджуються основні напрями соціальної діяльності громадських організацій, що об'єднують постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: громадська організація, Чорнобильська катастрофа, соціальний захист, переважність, законотворча діяльність, державна політика

Вибух на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року привів не тільки до радіоактивного забруднення прилеглої території України, Росії та Білорусії, але вважається найбільшою техногенною аварією сучасної цивілізації. Сотні тисяч осіб з України та республік колишнього СРСР були задіяні для ліквідації наслідків катастрофи. У більшості з них не питали згоди на участь у такій роботі, їх не навчали поведінці в умовах підвищеної радіації, не забезпечували необхідними засобами самозахисту. Ліквідатори отримали значні дози радіоактивного

опроміювання, а населення колишнього Радянського Союзу, Європи та всього світу не одержало необхідної інформації про загрозу своєму здоров'ю.

Питання соціального захисту постраждалих від Чорнобильської катастрофи розглядалися у працях В. Пилипенко, Г. Мімандусової, О. Вишняка [1, с. 145-159], [2, с. 220-236], [3, с. 244-253]. Дослідники зосереджували увагу на вивченні соціально-психологічного стану постраждалих, узагальнювали результати соціологічних досліджень, аналізували джерела допомоги ліквідаторам аварії та переселенцям із зони відчуження. Але, на нашу думку, було мало приділено уваги розвитку громадської активності постраждалих. У даному дослідженні автор ставить за мету розглянути основні форми та методи діяльності «чорнобильських» організацій у соціальному захисті населення України.

28 лютого 1991 року Верховна Рада УРСР прийняла Закон «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». В Законі було визначено статус осіб, які постраждали в наслідок аварії на ЧАЕС, встановлено обсяг соціального захисту постраждалих, розміри компенсацій та пільг. Стаття 61 Закону гарантувала переваги громадянським об'єднанням «чорнобильців», які звільняються від оподаткування, а їх підприємства та організації – від податку з прибутку на суму, яка направляється в ці громадські об'єднання для здійснення їх статутної діяльності. Громадські організації постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, їх відділення і підприємства звільнялися від податку на імпорту, експорт і сплати мита за товари, що імпортуються та експортуються згідно з статутною діяльністю [4, с. 75].

Таким чином, громадські організації «чорнобильців» отримали безпрецедентні пільги, які могли сприяти покращанню соціального захисту постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Але економічна ситуація в Україні, що склалася у перші роки незалежності, вимагала від чорнобильських організацій активізувати діяльність із захисту прав постраждалих. Зокрема, 8 жовтня 1991 року представники громадських організацій: Міжреспубліканського комітету соціального захисту інвалідів, комітету «Інваліди Чорнобиля», організацій «Ветерани Чорнобиля», «Союз Чорнобиль» та «Відлуння Чорнобиля», створили страйковий комітет «Чорнобиль», представники якого вимагали у Кабінету Міністрів України виконувати в повному обсязі статті «чорнобильського» законодавства [5, арк. 37]. 25 листопада 1991 року текст вимог учасників установчої конференції «Союзу Чорнобиль Україна» (СЧУ) в зв'язку з переходом до ринкової економіки був направлений в Комісію Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи. Перехід в 1991 році до ринкової економіки, підвищення цін, запровадження купонної системи фактично ліквідували пільги для постраждалих від аварії. Учасники конференції одногосно підтримали наступні вимоги до виконавчої влади: диференційовано підвищити рівень пенсій інвалідам-ліквідаторам аварії на ЧАЕС, а також інвалідам, які були евакуйовані із зони відселення та які захворіли внаслідок аварії; відмінити купонну систему для всіх постраждалих; знайти кошти для компенсації вартості продовольчих товарів для хворих променевою хворобою; видавати ліквідаторам безвідсоткові кредити на будівництво індивідуальних будинків, облаштування садових ділянок, купівлі меблів [5, арк. 1,2]. Очолив «Союз Чорнобиль України» колишній ліквідатор аварії на ЧАЕС Ю. Андреев.

Протягом 1991-1994 років соціально-економічне становище та стан здоров'я постраждалих від Чорнобильської катастрофи продовжувало погіршуватися, про що Український благодійний союз спілок соціального захисту інвалідів Чорнобиля інформував 1 вересня 1994 року Президента, Голову Верховної Ради, Прем'єр-міністра України. За даними громадської організації смертність серед ліквідаторів аварії на ЧАЕС збільшилась з 1987 року у 6,8 р., у інших категорій «чорнобильців» – у 2,7 -2,9 раз. Причинами були названі: обвальне зростання цін та падіння життєвого рівня; зникнення з лікарень безкоштовних ліків; руйнація лікувально-оздоровчої системи – закриття центрів реабілітації «чорнобильців» у зв'язку з відсутністю фінансування, зменшення пенсій інвалідам Чорнобиля; затримка у виплатах компенсацій та пільг. Так, у січні 1994 року ціни на товари та послуги стосовно 1990 року зросли у 11807 раз, а пенсія інвалідів-ліквідаторів у 1424-2746 рази. як наслідок їх купівельна спроможність зменшилась у 4,3–8,3 рази. В цей час номінальна зарплата чиновників зросла у 3073 рази [6, арк. 29-30].

Громадські організації «чорнобильців» виконували важливу функцію громадського контролю за чиновниками, слідкуючи за тим, щоб кошти, виділені на виконання чорнобильських програм, використовувались за призначенням. На мітингах, у заявах та

зверненнях до вищих посадових осіб держави, представники громадських організацій вказували на систематичне невиконання державою чорнобильського законодавства. При цьому чорнобильці отримували підтримку з сторони Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи. Так, у заяві, яка була ухвалена на мітингу, організованому СЧУ 26 квітня 1994 року наголошувалось, що винним у руйнації «чорнобильського» законодавства слід вважати уряд, який декретами та указами фактично відмінив діючий Закон «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Повністю та частково припинено дію Статей 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, та ін. Уряд недодав чорнобильцям за останній квартал 1993 року – перший квартал 1994 року 6 трлн крб. Влада припинила виплату компенсацій постраждалим від аварії, через відсутність необхідних пільгових місць у санаторіях та будинках відпочинку батьки – «чорнобильці» не могли оздоровити своїх дітей [6, арк. 49].

21 жовтня 1994 року на ім'я Міністра фінансів П. Германчука надійшла офіційна інформація від голови Комісії Верховної Ради України з питань Чорнобильської катастрофи В. Яценка, в якій, зокрема, зазначалось: «З численних листів, звернень і заяв випливає, що повсюдно спостерігається явище, коли чорнобильські кошти використовуються не за призначенням, внаслідок чого чорнобильці отримують належні їм виплати несвоєчасно і нерегулярно. Так, за повідомленням Долинської первинної організації СЧУ Кіровоградської області, кошти на виплату пільг та компенсацій перечислюються з області у райфінвідділ нерегулярно. Ці кошти, які райфінвідділ по звітах перечислює в банки організаціям для виплати компенсацій та пільг, ідуть на загальну картотеку, а банки використовують кошти на свій розсуд для погашення боргів... В серпні 1994 р. компенсація виплачена лише за друге півріччя 1993 року і то лише на половину потреб» [7, арк. 32]. У зверненні до народного депутата України В.Дурдинця від імені чорнобильців голова Долинської організації СЧУ П. Колюженко зазначив: «ми не по своїй волі були відправлені в горнило Чорнобиля. Тож держава повинна дбати про нас і повністю відшкодувати заподіяну шкоду нашому здоров'ю» [7, арк. 35].

15 грудня 1994 р. Союз Чорнобиль Україна інформував голову Комісії В. Яценка про грубе порушення «чорнобильського законодавства». В Житомирській, Київській, Рівненській, Волинській областях житло, збудоване за державний кошт для переселенців надавалось особам, які не мали статусу потерпілого від аварії. Комісія звернулася до Генпрокуратури України з проханням перевірити інформацію та вжити необхідних заходів [8, арк. 3]. 19 січня 1996 року СЧУ звернувся до Президента, Голови Верховної Ради, Прем'єр-міністра України з повідомленням про критичну ситуацію з реалізації чорнобильських програм. За останній квартал 1995 року не видавались компенсації постраждалим; частково виплачувались пенсії інвалідам; в лікувальних центрах відсутні ліки та продукти харчування. Причиною подібної ситуації, на думку громадської організації, були дії Кабміну, який направив більше 8 трлн. крб. з рахунків Чорнобильського фонду на фінансування невідкладних потреб бюджету [9, арк. 4]. При цьому витрати на пільги та компенсації для постраждалих чорнобильців, передбачені держбюджетом на 1995 рік, склали лише 54,7 трлн. крб., тоді як згідно з діючим Чорнобильським законодавством витрати бюджету мали б сягнути 158,6 трлн. крб. [10, арк. 54] При розгляді Державного бюджету на 1996 рік Комісія з питань Чорнобильської катастрофи запропонувала передбачити стовідсоткове фінансування чорнобильських програм, але її пропозиція не була підтримана і фінансування соціального захисту населення що постраждало внаслідок Чорнобильської катастрофи не перевищило 39 відсотків від передбаченого чинним законодавством [11, арк. 33].

Спроби нецільового використання «чорнобильських» коштів були характерними не тільки для виконавчих структур. Так, в липні 1996 року Комісія з питань Чорнобильської катастрофи звернулася до Президента України з проханням дозволити Уряду виділити з Чорнобильського фонду 10 млрд. крб. на будівництво собору архангела Михаїла в Дарниці. У листі до Митрополита Київського та всієї України Володимира голова Комісії В.Яценко наголосив, що діяльність Церкви по увіковіченню пам'яті загиблих стала втіхою для тих, хто постраждав внаслідок аварії, а храмовий комплекс в Дарниці став справжньою святинею «чорнобильців» [11, арк. 92].

Хронічне невиконання державою зобов'язань перед «чорнобильцями» породжувало недовіру до виконавчих структур. Так, В. Легкий – голова Міжнародного благодійного фонду допомоги інвалідам Чорнобиля та І. Антощенко – голова Українського благодійного фонду соціального захисту інвалідів Чорнобиля та прирівняних до них в січні 1996 року направили

листа на ім'я Голови Верховної Ради України О. Мороза у якому Міністерство у справах захисту населення від Чорнобильської катастрофи визнавалося нездатним виконувати свої обов'язки так як нечисленні бюджетні кошти використовує не за призначенням. Керівники громадських організацій вважали, що необхідно створити Державну Раду України з соціального захисту постраждалого від аварії на ЧАЕС населення. Новостворена структура мала визначати пріоритетність у фінансуванні чорнобильських програм, визначати, які з міністерств та відомств будуть їх виконувати. Рішення по фінансуванню приймаються колегіально, усіма зацікавленими сторонами – головою Ради, представниками міністерств, профспілок та «чорнобильських» організацій. У відповідь голова Комісії з питань Чорнобильської катастрофи В. Яценко зазначив, що глобальність проблем ліквідації наслідків аварії логічно обумовила появу в структурі Уряду органу, який би забезпечив координацію, організацію та контроль за виконанням усього комплексу проблем та заходів по подоланню Чорнобильської катастрофи. «Ви ж пропонуєте повернути ситуацію до 1990 року, щоб розтягнути чорнобильські кошти по міністерствам і відомствам» – зауважив народний депутат [11, арк. 1-3].

Отже, складна соціально-економічна ситуація що склалася в умовах кризи української економіки, популістський характер пільг та компенсацій, які під силу було виконати лише державі з процвітаючою економікою сприяли посиленню уваги громадських організацій «чорнобильців» до преференцій, гарантованих Статтею 61 Закону «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». В свою чергу український уряд та Верховна Рада в умовах хронічної нестачі коштів у бюджеті прагнули максимально обмежити кількість пільг, які завдяки недосконалому законодавству могли принести економічну шкоду державі. Так, з 1 січня 1995 року було введено в дію Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств». Стаття 10 Закону не передбачала звільнення від оподаткування, сплати мита і відрахувань до бюджету громадських об'єднань, зазначених у Статті 61 Закону «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Стосовно акцизного збору, то ним оподатковувались товари, ввезені на територію України, що входили до переліку підакцизних. Юридичний відділ Секретаріату Верховної Ради України зазначив, що законодавством не передбачено звільнення будь-яких суб'єктів підприємницької діяльності від його сплати [10, арк. 110].

Ухвала Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» надала можливість Державній податковій інспекції (ДПІ) посилити контроль за економічною стороною діяльності «чорнобильських» організацій. Так, ДПІ у м. Києві повідомила Комісію з питань Чорнобильської катастрофи по те, що протягом 1994 – першої половини 1995 року громадське об'єднання «Чорнобиль-Надія», не створило підприємства із статусом юридичної особи. При цьому громадська організація займалася комерційною діяльністю, не сплачуючи акцизний збір та податок на додану вартість. За здійснені операції Чорнобиль-Надія отримала понад 2 трлн. крб. З них понад 1,5 трлн. крб. було передано комерційним структурам без повернення виручки на рахунок об'єднання для подальшого використання цих коштів на благодійні цілі. Фактично громадська організація сприяла розмитненню товару для комерційних структур, зловживаючи при цьому своїм статусом, що передбачав благодійну діяльність для громадян, які постраждали від аварії на ЧАЕС [8, арк. 59-60].

Голова Державного митного комітету України Л. Деркач, інформував службовою запискою Прем'єр-Міністра України Є. Марчука про те, що за 1995 рік тільки через Київську митницю пройшло неоподаткованого вантажу на суму понад 140 трлн. крб., який належав підприємствам та організаціям, створеним об'єднаннями «чорнобильців», що майже втричі перевищувало витрати державного Чорнобильського фонду за той же рік. Схема незаконного збагачення була наступною. Фірма «вступає» у новостворену «чорнобильську» організацію та перераховує кошти на створений при організації фонд. Фонд проводить загальні збори, в яких беруть участь декілька осіб – засновників фонду, в тому числі представник фірми-благодійника. Кошти, які примножились за рахунок ввезення та реалізації в Україні неоподаткованих підакцизних товарів, направлялися в якості «благодійної» допомоги засновникам фонду, які ділили їх між собою [9, арк. 2].

Ситуація, що склалась з пільгами для благодійних «чорнобильських» об'єднань, не влаштувала одну з наймасовіших організацій постраждалих від аварії на ЧАЕС – «Союз Чорнобиль України». Голова СЧУ Ю. Андрєєв у зверненні до Л. Деркача відзначив, що з 140 трлн. крб., які не поступили до бюджету країни в 1995 через використання митних пільг

«чорнобильськими» об'єднаннями, доля СЧУ складає лише 2 трлн. крб. При цьому більшість громадських організацій (269 з 375), створених «чорнобильцями» на початок 1996 року, є колективними членами СЧУ. Причини криміналізації чорнобильського руху, на думку Ю. Андрєєва, в недосконалому українському законодавстві, зокрема, в поспішній ухвалі Закону України «Про об'єднання громадян». «Популізм цього Закону будувався на політичних розрахунках – швидше заповнити політичний та громадський вакуум новими партіями та громадськими організаціями. Тобто, незалежно від числа членів усі об'єднання отримали рівні права» [10, арк. 143]. Псевдочорнобильські організації, які нараховували у своєму складі 3-10 осіб, здобували рівні пільги з авторитетними, масовими структурами. «Організація зобов'язана мати відділення в усіх областях, містах, районах країни. Вона повинна мати можливість виявляти нужденних та оцінивши їх матеріальне становище, надавати допомогу. Тільки в цьому випадку в умовах скорочення фінансування державних соціальних програм буде збережена та збільшена їх ефективність завдяки доповненню держпрограм благодійністю» – вважав Ю. Андрєєв [10, арк. 144]. Отже, СЧУ вважала, що державні структури довели використання пільг до абсурду, а з іншого боку зробили їх недосяжними для масових організацій. Для того, щоб відновити державний контроль за використанням пільг та полегшити становище більшості постраждалих необхідно надати преференцію масовим всеукраїнським та міжнародним організаціям [9, арк. 1]. Крім того, СЧУ протягом 1993-1995 років неодноразово виступала за зменшення необґрунтовано високих пенсій (40-80 млн. крб.) обмеженому числу інвалідів-чорнобильців, що викликало подальшу конфронтацію з рядом регіональних організацій. Так, Херсонський обласний фонд інвалідів Чорнобиля звинувачував СЧУ в прагненні до монополізації чорнобильського руху, що створювало «умови для нових зловживань» [9, арк. 16].

Конфлікт між всеукраїнською організацією «Союз Чорнобиль України» та місцевими об'єднаннями «чорнобильців» не сприяв виробленню консолідованої позиції на момент ухвали змін та доповнень до Закону «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Слід зазначити, що позицію СЧУ підтримувала Комісія з питань Чорнобильської катастрофи, яка висловила занепокоєність ситуацією з невиконанням «чорнобильського» законодавства. У зверненні до Президії Верховної Ради України зазначалось, що «аналіз застосування Статті 61 свідчить, що митні та податкові органи ігнорують застосування частини четвертої Статті 61, якою передбачено, що всі кошти, які утворюються за рахунок вказаних пільг по оподаткуванню, використовуються вказаними громадськими організаціями та їх фондами виключно для організації та надання соціальної, матеріальної, медичної допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Комісія запропонувала нову редакцію Статті 61, згідно з якою преференції отримують всеукраїнські та міжнародні об'єднання громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що мають осередки в більшості областей, у статутній діяльності яких передбачено надання допомоги постраждалим. Вони звільняються від усіх видів оподаткування, сплати мита та відрахувань до бюджету, а їх підприємства і організації – від податку з прибутку в розмірі суми, що направляється для здійснення їх статутної діяльності. При умові, що членами цих об'єднань, підприємств та організацій є не менше 75 відсотків постраждалих [10, арк. 114].

24 квітня 1996 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Стаття 61 була викладена у редакції Комісії з питань Чорнобильської катастрофи. 21 травня 1996 року Прем'єр-міністр України Є. Марчук в листі на ім'я Президента Л. Кучми звертається з проханням використати право вето і не підписувати Закон, повернувши його на доопрацювання. На думку Є. Марчука нова редакція Статті 61 приводить до втрати коштів держбюджету через несплату податків; появу на внутрішньому ринку дешевої та якісної закордонної продукції, що підривало позиції вітчизняного виробника; практично уся підкацизна позиція буде ввозитись підприємствами та фірмами, створеними «чорнобильськими» організаціями. Нова редакція Статті 61 була запропонована в наступній редакції: «Пільги щодо оподаткування об'єднань громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, встановлюються законами про оподаткування» [10, арк. 125-126].

24 травня Л. Кучма повернув Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» із зауваженнями для повторного розгляду Верховною Радою України. Не

зважаючи на намагання В. Яценко обґрунтувати позицію Комісії з питань Чорнобильської катастрофи, тим, що число всеукраїнських та міжнародних «чорнобильських» організацій обмежується лише двома – «Союз Чорнобиль Україна» та «Союз Чорнобиль», а «встановити дієвий контроль за діяльністю цих громадських об'єднань не є складною справою» [10, арк. 131]. Нова редакція Закону та Статті 61 була ухвалена 6 червня 1996 року. Проте, побажання Комісії були враховані Постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 1996 року №1279, у якій виділено дві громадські організації постраждалих від Чорнобильської катастрофи: міжнародну організацію «Союз Чорнобиль» та всеукраїнську «Союз Чорнобиль Україна», які отримали право на податкові та митні пільги для діяльності підприємств та організацій, засновниками яких були ці об'єднання і в яких особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, становлять 75 відсотків загальної чисельності членів об'єднань, працюючих на цих підприємствах [12]. Причиною цього на нашу думку було те, що вищеназвані об'єднання мали розгалужену регіональну структуру, об'єднували в своїх рядах сотні тисяч чорнобильців, активно співпрацювали з парламентом України при вирішенні правового статусу ліквідаторів та потерпілих внаслідок аварії на ЧАЕС, отримували значні обсяги гуманітарної допомоги від міжнародних благодійних організацій.

Разом з тим кожна з організацій «спеціалізувалась» на певних видах та формах допомоги у вирішенні чорнобильських питань. Міжнародна організація «Союз Чорнобиль» з центром у м. Києві об'єднувала понад мільйон осіб із 8 республік колишнього СРСР, з філіями у Німеччині, Франції, Італії, Канаді, Австралії, Кіпрі та США. Всі об'єднання мають спільну мету – соціальний захист потерпілих від наслідків Чорнобильської аварії. Організації колишніх радянських республік складаються насамперед із ліквідаторів, евакуйованих і тих, хто і досі живе на забруднених територіях. Філії Союзу Чорнобиль, які знаходяться за межами колишнього СРСР, – це організації, що використовують допомогу міжнародних благодійних фондів для надання гуманітарної, соціальної, економічної та медичної допомоги потерпілим від аварії на ЧАЕС [13, с. 233]. Керівники організації поділяють думку, що вирішення проблем постраждалих, які постали після аварії на ЧАЕС, можливі лише за рахунок об'єднання зусиль усього людства, так як радіоактивний слід аварії був знайдений за тисячі кілометрів від епіцентру. Як зазначив на громадських слуханнях у Відні, приурочених до 10 річниці з часу Чорнобильської аварії, лікар Д. Тоньйоні – «Ніхто не живе досить далеко від атомної станції» [13, с. 14].

Відповідно до статуту в структурі «Союзу Чорнобиль» 24 лютого 1990 року був створений дитячий фонд, який відповідно до ухваленого положення має на меті забезпечити виконання програми з врятування дітей, які потерпіли в результаті впливу на них іонізуючого випромінювання [14, арк. 19-20]. За сприяння фонду тисячі дітей ліквідаторів, та проживаючих в забруднених радіацією районах України, Білорусії, Росії отримали змогу оздоровитись в Італії, Австрії, Франції, Ірландії, інших країнах.

«Союз Чорнобиль України» є самою масовою громадською організацією чорнобильців України, до якої наприкінці 90-х років ХХ ст. входили близько 420 тис. постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС і котра мала 518 філій в усіх регіонах [15]. Захищаючи право потерпілих внаслідок аварії на ЧАЕС на отримання пільг та преференцій згідно чинного законодавства, в першу чергу Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які потерпіли від чорнобильської катастрофи», об'єднання використовувало як методи співпраці так і прямого тиску на уряд України та Верховну Раду. Так, в лютому 1992 року уряд В.Фокіна підготував законопроект про мораторій на усі статті «чорнобильського» законодавства, мотивуючи рішення складною економічною ситуацією в Україні, що призвело до першої всеукраїнської акції захисту прав чорнобильців, у якій взяли участь біля 4 тис. активістів організації. Верховна Рада України більшістю голосів, у присутності делегації чорнобильців, ухвалила постанову про недопустимість мораторію. Протягом 1992-2000 років «Союз Чорнобиль України» провів 75 акцій протесту, включаючи вісім масових демонстрацій по Хрещатику [16].

Слід відзначити диференціацію чорнобильського руху в умовах незалежної України, появу регіональних організацій, які об'єднують переселенців з зони відчуження, ліквідаторів та членів їх родин.

Так, Чернігівське відділення Українського національного фонду допомоги інвалідам Чорнобиля було створене у листопаді 1992 року. Протягом 90-х років ХХ ст. фонд об'єднував 480 ліквідаторів 1 категорії, 48 вдів померлих членів фонду, 56 багатодітних малозабезпечених

сімей членів фонду, 12 дітей-сиріт колишніх членів фонду. Основним напрямками діяльності організації в умовах фінансової та економічної кризи в 90-х роках ХХ ст. був захист соціальних прав та гарантій інвалідів-чорнобильців, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, евакуйованих із зон відчуження, та громадян, що проживали, або проживають у населених пунктах, забруднених радіонуклідами, і котрі отримали захворювання, пов'язані з впливом шкідливих чинників Чорнобильської трагедії.

Фонд інформував чорнобильців про зміни та доповнення в Чорнобильському законодавстві, надавав консультативну, правову допомогу. Важливою ознакою фонду залишалась відкритість та співпраця з органами місцевого самоврядування, з виконавчим структурами. Член ради фонду А. Мунасипов входив до складу обласної медикосоціальної експертної комісії, а Л.Кобилянський – до обласної спеціалізованої лікарсько-консультативної комісії по встановленню причинного зв'язку захворювань для постраждалих [17].

Аналогічні за цілями та структурою відділення Українського національного фонду допомоги інвалідам Чорнобиля були створені протягом 1992 року в більшості регіонів України. Задля досягнення статутних завдань відділення фонду співпрацювали з десятками інших громадських організацій: екологічних, культурологічних, ветеранських, об'єднань інвалідів. Так, Харківське відділення фонду підтримувало активні зв'язки з обласним комітетом Міжнародного українського союзу ветеранів війни, з обласним та міським союзами УСВА, з обласною організацією «Діти Чорнобиля», екологічною організацією «Екоцентр». На думку В. Болотова, який очолював Харківське відділення фонду «наші спільні заходи не мають політичного забарвлення, а продиктовані милосердям та повним взаєморозумінням» [18].

Таким чином громадські організації постраждалих від Чорнобильської катастрофи були орієнтовані на соціальний, правовий, психологічний захист потерпілих від аварії на ЧАЕС. «Чорнобильські» організації діяли як своєрідні профспілки, намагаючись сприяти вирішенню економічних та медичних проблем не тільки шляхом консультацій з урядом про статус ліквідатора та активною участю в законотворчій діяльності але і проведенням масових акцій протесту проти обмеження чорнобильського законодавства, проти скорочення видатків на подолання наслідків аварії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пилипенко В., Мімандусова Г. Соціальний захист постраждалих від Чорнобильської катастрофи: оцінка стану та динаміки змін // Чорнобиль і соціум – К., 2001. – Вип. 7. – С.145-159.
2. Пилипенко В., Вишняк О., Мімандусова Г. Чорнобильська катастрофа: проблеми соціального захисту потерпілого населення // Постчорнобильський синдром: 15 років по аварії. – К.: ІС НАНУ, 2000. – С. 220-236.
3. Пилипенко В., Вишняк О., Мімандусова Г. Соціальний захист постраждалих від аварії на ЧАЕС // Чорнобиль і соціум. – К., 1997. – Вип.3. – С.244-253.
4. Закон УРСР «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.» / Нові закони України – К.:МДВВП «Мрія», 1991. – 199 с.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі ЦДАВО України). – Ф1. – Оп.22. – Спр. 1976.
6. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3601.
7. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3580.
8. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3590.
9. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3602.
10. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3593.
11. ЦДАВО України. – Ф1. – Оп.22. – Спр. 3609.
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.1996 р. №1279. «Про затвердження переліку всеукраїнських та міжнародних об'єднань громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» // Вісник Чорнобиля – 1996. – 23 листопада.
13. Чорнобиль. Наслідки для довкілля, здоров'я та прав людини. – К.: ІВЦ «Енергія майбутнього століття» ІЕЕ НТУУ «КПІ», 1999. – 244 с.
14. Державний архів Київської області. – Ф.П-5. – Оп.118-2. – Спр.97.
15. Кий С. «Захист постраждалих – пріоритет державної політики у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи» // Вісник Чорнобиля – 2000. – 15 квітня.
16. Андреев Ю. Чорнобиль продовжується // Дзеркало тижня. – 2001. – 10 лютого.
17. Сонник Є. І ніхто не дає гарантій // Вісник Чорнобиля. – 2000. – 24 червня.
18. Болотов В. «Ми не просимо, а співпрацюємо з владою» // Вісник Чорнобиля. – 2000. – 26 серпня.

Левчук К.И. УЧАСТИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПОТЕРПЕВШИХ ОТ ЧЕРНОБЫЛЬСКОЙ КАТАСТРОФЫ В СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ (1991-1996 ГГ.)

В статье исследуются основные направления социальной деятельности общественных организаций, которые объединяют пострадавших в результате Чернобыльской катастрофы.

Ключевые слова: общественная организация, Чернобыльская катастрофа, социальная защита, преференция, законотворческая деятельность, государственная политика.

Levchuk K. THE PARTICIPANCE OF PUBLIC ORGANIZATIONS THAT SUFFERED FROM CHORNOBYL ACCIDENT IN THE SOCIAL DEFENCE OF UKRAINE'S CITIZENS (1991-1996).

The article describes the main directions of the social activity of the public organizations which suffered from Chornobyl accident.

Keywords: public organization, Chornobyl accident, social defence, privilege, law-making activity, state policy.

УДК 355.1(477) «19/.20»:614.2

О.В. Нікітюк

**ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФЕЛЬДШЕРІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
(1997-2007 РР.)**

У статті розглядається складова системи військово-медичної освіти – підготовка військових фельдшерів для Збройних Сил України.

Ключові слова: військовий фельдшер, помічник військового лікаря, військово-медичне училище, відділення підготовки помічників військових лікарів, кадрові офіцери військово-медичної служби.

У системі медичного обслуговування військовослужбовців та працівників Збройних Сил України важливе місце належить військовому фельдшеру. Військовий фельдшер – військове звання особи медичного складу Збройних Сил, що має кваліфікацію фельдшера або медичної сестри, в Збройних силах НАТО – помічник лікаря [1].

Метою статті є висвітлення процесу реформування та створення в Україні навчального закладу із підготовки помічників військових лікарів в 1997-2007 роки.

Військові фельдшери в арміях європейських країн почали з'являтися на початку XVII століття. Це були учні лікарів, а також самоучки. Організована підготовка військових фельдшерів в царській Росії, до складу якої входила і більша територія України розпочалася з відкриттям госпітальних шкіл. В 1838 році було розроблено «Положення про військово-фельдшерські школи при великих госпіталях» з чотири річним терміном навчання [2]. На основі проведеної у 1869 році реформи військово-фельдшерські школи стали функціонувати самостійно. На території України військово-фельдшерські школи існували з 1838 по 1926 роки при Київському військовому госпіталі [3], з 1905 до 1922 року при Херсонському військовому госпіталі та при Миколаївському військово-морському госпіталі до 1917 року.

У радянські роки на території України функціонували військові і військово-морські медичні училища, які готували військових фельдшерів для армії та флоту. Училища цього напрямку працювали у Києві та Харкові. У 1935 році було відкрито військово-медичне училище в Харкові, яке проіснувало до 1947 року. Поряд з військовими фельдшерами воно готувало і військових фармацевтів.

Військові лікарі та фельдшера у вересні 1935 р. були віднесені до керівного складу Червоної армії з присвоєнням їм спеціальних військових звань, що поліпшувало їх правове та матеріальне становище. Випускникам військово-медичних училищ, які мали загальну середню та початкову медичну освіту присвоювалось звання «військовий фельдшер», а випускникам, які не мали такої освіти (санінструктор, санітар, молодша медична сестра) присвоювалось звання «молодший військовий фельдшер».

Згідно Наказу Народного Комісара Оборони СРСР від 29 листопада 1939 р. було сформовано Київське військово-медичне училище. Щоб скоротити терміни навчання до двох